

Горобець Інна

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри мовної підготовки
Донецького національного технічного університету
м. Луцьк, Україна
ORCID: 0000-0002-6873-513X
e-mail: mamchurinna@ukr.net

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуто проблему інформаційно-комунікаційної компетентності керівника закладу вищої освіти як важливої складової його професійної культури. Досліджено сутність та значення інформаційно-комунікаційної компетентності керівника ЗВО в його управлінській діяльності. Проаналізовано взаємозв'язок цієї компетентності з іншими структурними складовими такого важливого поняття як професійна культура. Досліджено, що формування інформаційно-комунікаційної компетентності сприяє всебічному розвитку керівників закладів вищої освіти, самовдосконаленню, бажанню вчитися впродовж усього життя, розумінню інформаційно-комунікаційних процесів, здатності застосовувати набуте у професійній діяльності, удосконалювати професійну майстерність, застосовувати набуті знання в управлінській та повсякденній практиці. Висвітлено потребу в якісно підготовлених, конкурентоспроможних фахівцях, здатних забезпечити функціонування і розвиток закладу вищої освіти в сучасних умовах, керівниках, які відзначаються високим рівнем педагогічної майстерності і творчості, професійної культури, неодмінною складовою якої є інформаційно-комунікаційна компетентність.

Ключові слова: компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, керівник закладу вищої освіти, професійна культура керівника.

Постановка проблеми. Широке впровадження інформаційних технологій зумовило значні зміни в різноманітних сферах суспільного життя. Найпомітнішим наслідком бурхливого розвитку інформаційних технологій стала так звана інформатизація суспільної діяльності, що розуміється, насамперед, як перехід до широкого використання новітньої (електронно-обчислювальної) техніки та відповідних технологій.

За таких умов актуальним постає проблема формування інформаційно-комунікаційної компетентності кожного педагога, що, своєю чергою, вимагає нових підходів до управління освітніми закладами до формування професійної компетентності всіх учасників освітнього процесу і особливо їх керівників. Виникає потреба в якісно підготовлених, конкурентоспроможних фахівцях,

здатних забезпечити функціонування і розвиток ЗВО в сучасних умовах, керівниках з високим рівнем педагогічної майстерності і творчості, професійної культури, важливою складовою якої є інформаційно-комунікаційна компетентність.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Наукові основи спільних для всієї системи освіти проблем управління, теоретичні засади діяльності керівника закладу освіти та підвищення його управлінської кваліфікації знайшли своє відображення у працях В. І. Бондаря, Л. І. Даниленко, Г. В. Єльнікової, В. І. Маслова, В. В. Олійника, В. С. Пікельної та ін.

Проблема інформатизації освіти та використання інформаційних технологій розглядається В. Ю. Биковим, Ю. О. Дорошенко, В. Г. Кременем, В. І. Луговим, Д. Ш. Матрос, О. Я. Савченко; процес формування компетентності досліджують О. В. Овчарук, Г. В. Онкович; питанням розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності присвячені праці А. М. Гуржій, М. І. Жалдака, О. С. Ільків, Н. В. Морзе та ін.

Окремі аспекти використання інформаційних технологій під час підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти, розвитку їх інформаційної культури висвітлено в наукових працях В. Д. Руденко, В. В. Гуменюк, Л. Н. Забродської та ін.

Однак, незважаючи на значну увагу вчених до проблеми використання інформаційних технологій в освіті та формування інформаційно-комунікаційної компетентності педагогічних працівників, недостатньо дослідженими ще залишаються питання розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності керівника закладу вищої освіти, місце і роль цієї компетентності серед складових його професійної культури.

Мета статті – розкрити сутність та значення інформаційно-комунікаційної компетентності керівника ЗВО в його управлінській діяльності, проаналізувати взаємозв'язок цієї компетентності з іншими структурними складовими. За умов формування інформаційного суспільства, розширення інформаційно-освітнього простору уміння працювати з інформацією стає одним із необхідніших і важливих компонентів сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи проблему професійної культури керівника закладу вищої освіти, не можна залишити поза увагою питання, пов'язані з роллю інформації, її впливу на мету, зміст, характер та спрямування управлінської діяльності. Зміни інформаційних потоків, їхнього обсягу, якості, інтенсивності, властиві сучасності, неодмінно позначаються на функціонуванні всіх освітніх закладах. І за тим, наскільки оперативно реагує управлінська система на означені зміни, можна сформулювати судження про її життєздатність, ефективність, відповідність потребам суспільства та особистості. Розглядаючи питання інформаційно-комунікаційної компетентності керівника закладу вищої освіти (ЗВО), важливим для нас є розуміння і чітке тлумачення основних понять цієї проблеми, таких як керівник ЗВО, професійна культура керівника, компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність.

Як відомо, до керівних працівників закладу вищої освіти відносять осіб, які очолюють заклад і забезпечують управління ним. Під професійною культурою

керівника розуміється соціально-професійна якість суб'єкта управління. На думку С. Я. Батишева, це поняття включає сукупність принципів, норм, правил, методів, які сформувалися історично і регулюють професійну діяльність людини (Енциклопедія освіти, 2008, с. 724). В основі професійної культури - знання та цінності, вироблені конкретною соціально-професійною групою та закріплені у традиціях її життєдіяльності.

Невід'ємною складовою професійної культури керівника закладу вищої освіти є професійна компетентність. Під компетентністю людини розуміють спеціально сконструйовані набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання (Компетентнісний підхід у сучасній освіті, 2004, с. 18). Вони дозволяють людині визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати, незалежно від контексту (від ситуації) проблеми, характерні для певної сфери діяльності. Компетентний – той, який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий. Компетентність – поінформованість, обізнаність, авторитетність (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005, с. 445).

С. М. Шишов та В. Кальней вважають, що здатність (уміння) діяти на основі здобутих знань – це і є компетентність. Варто зазначити, що у сучасному науково-педагогічному обігу вживаються два терміни: «компетентність» і «компетенція». Уявлення про компетенції змінює поняття «оцінки» та «кваліфікації, оскільки важливим стає не те, що в індивіда є внутрішня організація чогось (наприклад, знань), а можливість застосування того, що є» (Компетентнісний підхід у сучасній освіті, 2004, с. 18). Нові підходи до змісту освіти у зв'язку з компетентностями, на їх думку, полягають у тому, що треба уникати «знань як соціокультурної форми», замінюючи їх на інші культурні форми (наприклад, замінити знанняву форму роботи з людиною на ритуально організовану й говорити про уклад чи досвід), тобто будувати простір так, щоб людина, рухаючись у ньому, переходячи від однієї форми організації спілкування до іншої, несла в собі у вигляді досвіду ці переходи, і обґрунтувати, що функціонально це краще, аніж мати «щось у голові». Треба відмовитись не від знань взагалі, а від знань «про всяк випадок», тобто перейти до іншого розуміння того, що є «знання як такі».

Попри деякі розбіжності у підходах, фахівці США, наприклад, визначають три основних компоненти в компетентнісній освіті: формування знань, умінь і цінностей особистості (Маслов, 2004, с. 17). У науці та освітній практиці розглядають також і проблеми відбору ключових компетенцій (їх ще інколи називають базовими, універсальними, такими, що переносяться) і вважають, що ключова компетенція – це така, що відповідає найширшому колу специфіки, універсальна для різних видів діяльності та може бути умовно названою як «здатність до діяльності». Поняття «компетенція» містить такі аспекти: готовність до цілепокладання, готовність до оцінювання, готовність до дії, готовність до рефлексії (Компетентнісний підхід у сучасній освіті, 2004, с. 18). Під поняттям «компетентнісний підхід» розуміється спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових

компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості. Така характеристика має сформуватися в процесі навчання і містить знання, уміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, 2001, с. 64).

Узагальнивши здобутки європейських і вітчизняних учених, учасники робочої групи з питань упровадження компетентнісного підходу, створеної в рамках проекту ПРООН «Освітня політика та освіта «рівний – рівному», запропонували орієнтовний перелік семи ключових компетентностей: уміння вчитися; компетентності з ІКТ; загальнокультурна; громадянська; підприємницька; соціальна; здоров'язберігаюча компетентність (Компетентнісний підхід у сучасній освіті, 2004, с. 18).

Як бачимо, однією із ключових компетенцій є інформаційно-комунікаційна, під якою розуміється «впевнене володіння усіма навичками інформаційно-комунікаційно-технологічної грамотності», а саме: «використання цифрових технологій, інструментів комунікації та/або мережі для отримання доступу до інформації, управління нею, її інтеграції, оцінці й створення, при цьому акцент робиться на сформованість узагальнених пізнавальних, етичних і технічних навичок» (Компетентнісний підхід у сучасній освіті, 2004, с. 20).

Проаналізуємо поняття інформаційно-комунікаційної компетентності. Як бачимо, воно містить дві складові: інформаційну та комунікаційну. Інформаційна компетентність розглядається як здатність особистості орієнтуватися у потоці інформації, як уміння працювати з різними видами інформації, знаходити і відбирати необхідні дані, класифікувати їх, узагальнювати, критично до них ставитися, на основі знань вирішувати будь-яку інформаційну проблему, пов'язану з професійною діяльністю.

Комунікаційна компетентність є інтегральною характеристикою особистості, здатністю до засвоєння відповідних знань і розв'язання завдань у навчальній та професійній діяльності. Тому інформаційна та комунікаційна компетентність повинні розглядатися комплексно, як єдине ціле, оскільки окремо вони не відповідають повною мірою професійним вимогам до керівника ЗВО, здатного не лише орієнтуватися в інформаційно-освітньому просторі, забезпечувати інформаційну взаємодію суб'єктів управління в процесі створення, зберігання, перетворення, передавання, сприймання, використання інформації, а й свідомо організовувати інформаційне середовище як ззовні освітнього закладу, так і всередині нього; тобто забезпечувати систему засобів спілкування усіх учасників освітнього процесу знаннями, що слугують як для збереження, структурування, представлення інформації, так і для її передачі, переробки і збагачення.

Інформаційно-комунікаційна компетентність передбачає здатність керівника ЗВО:

орієнтуватись у тенденціях і перспективах сучасних інформаційних технологій;

застосовувати ІКТ в управлінні та повсякденному житті;

знати методи й алгоритми створення електронних баз та банків даних;

раціонально використовувати комп'ютер і комп'ютерні засоби для пошуку та опрацювання інформації, її обробки, систематизації, зберігання; прийняття управлінських рішень, передавання даних;

розробляти інформаційні моделі й досліджувати їх за допомогою засобів ІКТ;

здійснювати оцінку процесам й досягнутим результатам діяльності.

Українськими вченими було розкрито зміст ключових компетентностей під час використання інформаційних і комунікаційних технологій (Енциклопедія освіти, 2008, с. 88). Вони передбачають здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства.

Спеціальні дослідження та практика доводять, що формування інформаційно-комунікаційної компетентності сприяє: всебічному розвитку керівників ЗВО і їх самовдосконаленню; бажанню вчитися впродовж усього життя; розумінню інформаційно-комунікаційних процесів; здатності удосконалювати професійну майстерність; застосовувати набуті знання й уміння у професійній діяльності, щоденній управлінській практиці.

З огляду на вищезазначене виникає потреба в реалізації ідеї безперервного вдосконалення інформаційно-комунікаційної компетентності керівників закладів вищої освіти. Водночас важливо враховувати загальнодидактичні принципи навчання дорослих: провідна роль самоосвіти; врахування психофізіологічних особливостей дорослого і його професійного статусу; опора на власний досвід та досвід колег; індивідуалізація навчання; практична зорієнтованість набутих знань; наступність, системність і неперервність; актуалізація знань. Необхідно розробляти нові форми безперервної взаємодії з керівниками ЗВО, що сприятиме їхньому професійному розвитку в інформаційному освітньому середовищі, задоволенню потреби у самоосвіті, орієнтації у тенденціях і перспективах сучасних інформаційних технологій; знанні методів й алгоритмів створення електронних баз даних, володінні методикою роботи в мережі Інтернет.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, інформаційно-комунікаційна компетентність керівника ЗВО, яка є важливою складовою його професійної культури, постає сьогодні як комплексна й багатовекторна проблема і потребує як значної науково-методичної уваги з боку провідних педагогів і дослідників, так і фінансової й інтелектуальної підтримки з боку держави. Концентруючи зусилля на розвитку та вдосконаленні інформаційно-комунікаційної компетентності, система післядипломної педагогічної освіти тим самим підвищуватиме рівень фундаментальності знань кожного керівника закладу вищої освіти, забезпечуватиме гармонізацію науково-предметних, світоглядно-методологічних, дидактичних, психологічних знань управлінців, що дозволить їм повніше реалізувати управлінську, гуманітарну, культуротворчу функції, виробити професійні цінності, оволодіти сучасним інструментарієм управління якістю освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Енциклопедія освіти (2008). [Акад.пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень]. Київ: Юрінком Інтер. 1040 с.

Компетентнісний підхід у сучасній освіті. (2004). Бібліотека з освітньої політики [під заг. ред. О. В. Овчарук]. Київ. 112 с.

Великий тлумачний словник сучасної української мови. (2005). [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ: Ірпінь: Перун. 1728 с.

Маслов, В. (2004). *Наукові підходи до визначення змісту управлінської компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу.* Підготовка керівника середнього закладу освіти [за заг. ред. Л. І. Даниленко]. Київ. С.53–61.

Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. (2001). Київ, 22 с.

REFERENCES

Entsyklopediia osvity. (2008). [Encyclopedia of Education]: [Akad.ped. nauk Ukrainy; hol. red. V. H. Kremen]. Kyiv: Yurinkom Inter. 1040 s. [in Ukrainian]

Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti. (2004). [Competential Approach in Modern Education]: Biblioteka z osvithoi polityky [pid zah. red. O. V. Ovcharuk]. Kyiv. 112 s. [in Ukrainian]

Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. (2005) [Grand Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian]: [uklad. i holov. red. V. T. Busel]. Kyiv: Irpin : Perun, 1728 s. [in Ukrainian]

Maslov, V. (2004). *Naukovi pidkhody do vyznachennia zmistu upravlinskoï kompetentnosti kerivnyka zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu* [Research Approaches to Determination of Contest of Administrative Competence in Secondary School]. Pidhotovka kerivnyka serednoho zakladu osvity [za zah. red. L. I. Danylenko]. Kyiv. SS. 53–61. [in Ukrainian]

Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukrainy u XXI stolitti. (2001). [National doctrine of development of Ukraine education in XXI century]. Kyiv. 22 s. [in Ukrainian]

INFORMATION AND COMMUNICATIVE COMPETENCE OF THE HEAD OF UNIVERSITY

Inna Horobets

Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor at the Department of Language Preparation
at Donetsk National Technical University,
Luts'k, Ukraine
ORCID: 0000-0002-6873-513X
e-mail: mamchurinna@ukr.net

Abstract. The article considers with the problem of information and communication competence of a head of University as an important component of his professional culture. The problem of information and communication competence of the head of University as an important component of his professional

culture has been considered, the essence and significance of information and communication competence of the head of University in his management activities has been studied, the relationship of this competence with other structural components of such an important concept as professional culture has been analysed. The most noticeable consequence of the rapid development of information technologies was the so-called informatization of social activities, which is understood, first of all, as a transition to the widespread use of the latest (electronic computing) technology and relevant technologies. The need for well-trained, competitive specialists capable of ensuring the functioning and development of a higher educational institution in modern conditions, managers who are distinguished by a high level of pedagogical skill and creativity, professional culture, an indispensable component of which is information and communication competence, designed to largely solve the system of postgraduate pedagogical education, is highlighted. It has been studied that the formation of information and communication competence contributes to: comprehensive development of university managers; self-improvement; the desire to learn throughout life; understanding of information and communicative processes; the ability to apply the mastered in professional activities; improve professional skills; apply the acquired knowledge in management and everyday practice.

Keywords: competence, information and communicative competence, head of higher educational institution, professional culture.

Стаття надійшла до редакції 28.01.2023 р.